

hetőnek vélte az államot (A. Grilli, Milano). Azt az államot, melynek *princeps*-képe tulajdonképpen korának egyetlen kiemelkedő személyiségére sem illik, csak Ciceróra (Havas L., Debrecen). Cicero írásából nemcsak államelméleti elképzeléseit ismerhetjük meg, hanem kora olyan fontos politikusainak portréja is kirajzolódik, mint halálos ellenségéé, Clodiusé (Th. Köves-Zulauf, Marburg–Debrecen), és az általa nagyra tartott Cato Minoré (Németh B., Debrecen).

Cicero Démoszthenészt tartotta a legnagyobb szónoknak, egyszersmind példaképének (Hajdú I., München). A görög retorikaelméletet nemcsak átörökítette elméleti műveiben, hanem a prózaritlussal és a körmondattal kapcsolatos elméletet meg is újította (Adamik T., Budapest). Cicero leveleinek, valamint retorikai és filozófiai műveinek szóhasználatát összevetve megállapítható, hogy magánemberként bátran használt görög szavakat és kifejezéseket, a nyilvánosságnak szánt műveiben azonban purista volt (Tegyey I., Debrecen). A különféle filozófiai iskolákkal szembeni nyitottsága esztétikai kérdések-

ben is megmutatkozott. Bizonyítja ezt, hogy az epikureista Philodémosztól vette át a tartalom és forma egységének elvét, valamint hogy a művészetnek elegendő gyönyörködtetnie (Tar I., Szeged). Cicero oly korban élt, amikor folyamatosan bel- és külháborúk dúltak. Nem csoda, ha olykor tetten érhetjük, hogyan rejtette szófordulatok mögé politikai-morális következtelenségeit (A. Heinrichs, Marburg). Talán e viharos korszak is magyarázata annak, hogy tusculumi villáját nem a hellénisztikus paloták mintájára díszítette, ahogy akkoriban ez szokásos volt a római arisztokrácia köreiből, hanem a görög gymnasiumok dekorációját követve író és filozófus portrékkal (Gesztelyi T., Debrecen).

A Cicero-szakirodalom ma már szinte áttekinthetetlen. Ez a konferencia mégis bizonyította, hogy továbbra is van mit kutatni ebben az életműben. Olyan szellemi örökséget hagyott hátra, melynek megismerése és megértése sohasem lesz érdektelen a gondolkodó ember számára.

Darab Ágnes

Felvilágosodás-konferencia Debrecenben

A felvilágosodás fordulata a magyar irodalomban, Debrecen, 1995. március 23–25.

Legutóbb 1973-ban, Csokonai születésének 200. évfordulója alkalmából gyűlt össze Debrecenben a magyar irodalmi felvilágosodással foglalkozó kutatók megközelítően olyan széles köre, mint az ez év tavaszán rendezett konferencián. A rendezvény a KLTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének, a téma szakmai gazdájának a kezdeményezésére, a Debreceni Akadémiai Bizottság, az Irodalomtörténeti Társaság Hajdú-Bihar Megyei Tagozata, a KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézete és a KLTE Történelmi Intézete összefogásában, Debrecen Város Önkormányzata és a Református Kollégium támogatásával valósult meg. A három nap alatt,

plenáris üléseken és párhuzamos szekciókban 30 előadás hangzott el, a zárónapon ke-rekasztal-vita összegezte és szembesítette a felmerült kérdésekben kialakult álláspontokat. A vitaindítót Csetri Lajos tartotta *Folytonosság és változás a felvilágosodás kori magyar irodalomban* címmel, a korreferátumokat Vajda György Mihály (*A felvilágosodás századának fordulójára: döntő változások kora az európai irodalomban*) és Debreczeni Attila (*Az érzékenység esztétikájának vonatkozásai a XVIII. század végének magyar irodalmában*). A szekciókban elhangzott előadások a magyar és az európai irodalmak jelenségeit egyaránt vizsgálták, az előadók között ott voltak a felvilágosodás korának jeles

kutatói, az ország minden részéből. A kerekasztal-vitát Bíró Ferenc vezette, felkért résztvevői Csetri Lajos, Vajda György Mihály és Mezei Márta voltak, de a hallgatóság is aktívan bekapcsolódott a beszélgetésbe. A konferencia kísérőprogramjaként a Református Kollégium Dísztermében Kobzos Kiss Tamás és a kollégiumi Kántus nagysikerű műsorára került sor *Hazahív a hűség* címmel, amelyet a korszak jellegzetes zenei műveiből, irodalmi feldolgozásából állítottak össze.

A konferencia *A felvilágosodás fordulata a magyar irodalomban* címet viselte. Az apropót ehhez 1795 bicentenáriuma, a Martynovics-féle szervezkedést és — tágabban — az 1780-as, 1790-es évek reformmozgalmát lezáró vérmezei kivégzés évfordulója szolgáltatta. Az ismeretes történeti események vészterhes beavatkozása irodalmunk életébe 1795-öt irodalomtörténetünkben is fontos évszámmá avatta. A cím is jelezte azonban, hogy a korban végbement szemléleti és ízlésbeli átalakulásnak 1795 eseményei inkább a határpontját, mintsem az okát jelentik: a konferencia tárgya éppen a folyamat megragadása volt. Nagy szüksége látszott a tudományos eszmecserének e tárgyban, mert a századforduló, a XIX. század első két évtizedének irodalma az újabb felélénkült kutatások ellenére is számos, meghatározó jelentőségű megoldatlan problémát rejt magában, hogy mást ne említsünk, még az elnevezésében sem látszik közmegegyezés. A konferenciától így először is az alapkutatások felfedését reméltük, valamint azt, hogy körvonalozódhat valamiféle egyetértés a korszak egészének a megítélésében.

A rendkívül szerteágazó tematikájú előadások a legkülönbözőbb oldalokról világították meg a kérdéskört. Abban nagyjából egyetértettek a résztvevők, hogy a XVIII. század végén valóban végbement egy bizonyos fordulat a magyar irodalomban is, akárcsak az európai irodalmak többségében, ugyanakkor sokan vitatták, hogy ez 1795 eseményeihez volna köthető. Tisztázódott azonban, hogy 1795 leginkább amolyan szimbolikus dátumként értelmezhető (akárcsak 1772), s az irodal-

mi élet feltételeiben bekövetkezett kétségtelen változások, a jelentős írók halála és bebörtönzése ellenére sem tekinthető a „fordulat évének”. A felvilágosult szemléletmódban, az irodalmi jelenségek világában korábban megindult folyamat 1795 után is folytatódott, s magát ezt a folyamatot érthetjük „a felvilágosodás fordulata” fogalom alatt, ahogy az a nemzetközi szakirodalomban is elterjedőben van, s ahogy azt egy korábbi, magyar kiadású, de nemzetközi összefogással készült tanulmánykötet is címébe emelte (*Le tournant du siècle des Lumières, 1760–1820*, ed. Vajda György Mihály, Bp. 1982.).

A további kutatások számára éppen az a cél fogalmazódott meg, hogy vajon minek is tekintsük az e folyamat nyomán kialakult új jelenségeket, amelyek a XIX. század első két évtizedét meghatározták a magyar irodalomban. A klasszika és romantika közöttiség negatív meghatározása helyett található-e valamely pozitív meghatározása ennek az alkorszaknak? A neoklasszicizmus fogalma mennyire lehet képes integráló szerepet betölteni a korszakolásban? Egyáltalán: e korszak még a felvilágosodás része, vagy talán ki kell vonnunk onnan, ahogy e lehetőséget is felvetették? Ezen alapkérdések és mellettük számtalan további, megoldásra váró probléma merült fel a háromnapos vitában és az ülések szüneteiben lezajlott beszélgetésekben.

S itt kell megemlíteni a résztvevők által is hangoztatott tanulságot, amelyet a konferencia befejeztével, illetve az azóta eltelt időben is sokan kiemeltek: szükséges egy szűkebb szakmai közösség időnkénti találkozója, s nemcsak az éppen aktuális szakmai kérdések megvitatása, de az emberi közeg formálása miatt is. A három nap kiegyensúlyozott, jó hangulata ugyanúgy a folytatás igényét vetette fel, mint a nyitott szakmai kérdések izgalma. Reméljük, úgy két év múlva ismét találkozunk valamelyik egyetemen, immár a rendszeresség jegyében. Addig pedig várjuk e konferencia anyagának mielőbbi megjelenését.